

UDK: 341.7:008
Bibliid 0543-3657, 62 (2011)
God. LXII, br. 1144, str. 36–49.
Izvorni naučni rad
Primljen: 15. oktobar 2011. godine

Dr Marko NIKOLIĆ
Dr Mina ZIROJEVIĆ¹

Kulturna i informativna diplomatija: pogled iz srpske perspektive²

SAŽETAK

Kulturna i informativna diplomatija predstavljaju važan i uticajan aspekt savremene javne diplomatije, što pokazuje diplomatska praksa najrazvijenijih zemalja. Srpska kulturna diplomatija u ponovnom nastajanju ima značajne kapacitete i kvalitativna uporišta koje treba preoblikovati i usmeriti u cilju ostvarenja nacionalnih interesa u regionu, Evropi, i šire, međunarodnoj zajednici. U tom kontekstu, i informacionoj diplomatiji pripada posebno mesto, uz uslov da se i ona dodatno i kvalitativno operacionalizuje i ekonomizuje.

Ključne reči: diplomatija, kultura, mediji, informacije, bezbednost, globalizacija.

Uvod

Iako predstavlja jedinstvenu celinu, pojam diplomatije danas podrazumeva klasičnu i javnu diplomatiju. Javna se takođe „grana” na „pod-discipline” (ekonomska, kulturna, informativna, prosvetna), razlikujući se od srodnih pojmova (propaganda). Primera radi, propaganda predstavlja medijski pojavni oblik i instrument javne diplomatije, čiji je cilj izgradnja i poboljšanje ugleda i pozicije odnosne države u drugoj državi. Kovanica „javna diplomatija” podrazumeva samo aspekt javnih odnosa između država, koji uopšteno mogu biti „javni” i tajni. Zbog toga je pojam „javne

¹ Dr Marko Nikolić, naučni saradnik, i dr Mina Zirojević, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-mail: markon@diplomacy.bg.ac.rs i mina@diplomacy.bg.ac.rs.

² Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti”, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, projekat br. OI179029, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu u periodu 2011–2014.

diplomacije" u odnosu na pojam „diplomacija" donekle po sebi protivrečan, kao i u odnosu na pojam klasične diplomacije. Ipak, nesporno je da se pomenuta dva „aspekta" diplomacije nalaze u neraskidivom međuzavisnom odnosu, pri čemu „javna" diplomacija ima „pojavni" karakter i funkciju u ostvarenju istovetnog cilja. Ona podrazumeva interdisciplinarnu (kulturnu, informacionu, obrazovnu, ekonomsku, itd.) aktivnost države čiji je cilj oblikovanje javnog mnjenja u državi prijema kako bi se stvorile pretpostavke za donošenje političkih odluka koje bi bile u interesu države koja preduzima „javnu" diplomatsku aktivnost.³ Najznačajnije vrste savremene javne diplomacije jesu ekonomska, kulturna, informativna i prosvetna diplomacija, dok se njeni modeli odnose na njihove posebne karakteristike u operativnoj praksi pojedinih zemalja.

Diplomacija je, u neformalnom ili društvenom smislu, profesionalno korišćenje takta i obazrivosti kako bi se stekla strateška prednost, ili pronašlo međusobno prihvatljivo rešenje za zajednički izazov, jedan set alata kao formulacija iskaza na nesukobljavački i/ili učtiv način. Načini i metodi korišćenja „tvrde" i „meke" bezbednosne politike u vreme krize i sukoba su i dalje sporna pitanja, o kojima naučnici i stručnjaci diskutuju. Zajednički imenitelj u ovim diskusijama je, čini se, da su elementi meke bezbednosti prilično preventivne prirode. Cilj ovih programa je neutralisanje potencijalne nasilne pretnje putem unapređenja saradnje i dijaloga, kao i proširenja finansijske pomoći i programa razvoja, i sprečavanje eskalacije „mekih" u „teške" pretnje na duge staze.

Propast sovjetskog bloka označio je ne samo kraj tzv. „hladnog rata", nego i fundamentalnu promenu paradigme u međunarodnom sistemu koju su pretežno formulisali pobednici Drugog svetskog rata. Jedna od osnovnih karakteristika perioda nakon hladnog rata je *globalizacija*. Iako ovo nije potpuno nov fenomen, u kombinaciji sa efektima tehnološkog razvoja i visoke brzine komunikacije, globalizacija ima ogroman uticaj na narode i države, kao i na vojne doktrine i međunarodnu bezbednost.

Bezbednost se definiše u kontekstu pretnje i rizika. Posebno u današnjem složenom okruženju, to je sigurno komplikovano pitanje. Postoje dve kategorije koje se mogu koristiti u definisanju pretnje: tvrde (*hard*) i meke (*soft*) pretnje. Terorizam i postojanje oružja za masovno uništenje opšte su prihvaćeni kao tvrde pretnje, dok ekstremno siromaštvo, disparitet između i unutar društva, širenje zaraznih bolesti ili promena klime i životne sredine spadaju u kategoriju mekih pretnji.⁴ Ova lista ni u kom slučaju nije konačna. Na spisak mekih pretnji možemo dodati, na primer, međuetničke sukobe, ilegalne migracije i trgovinu ljudima.⁵ Pretnje u virtuelnom svetu, koje mogu da nanesu ogromnu štetu ekonomskim i

³ Michael McClellan, "Public diplomacy in the context of traditional diplomacy", presentation on Vienna Diplomatic Academy, 14 October 2006.

⁴ Kofi Annan, "Secretary General's address to the UN General Assembly", 23 September 2003, New York. Stalna internet adresa: <http://www.un.org>.

⁵ Za različita viđenja razloga za međuetničke konflikte pogledati: Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy," *Foreign Affairs*, November-December 1997, pp. 22-43.

socijalnim infrastrukturama zemalja, takođe se smatraju mekim pretnjama. U stvarnosti ne postoje jasne linije razdvajanja između tvrdih i mekih pretnji. One su međusobno povezane i zahtevaju sveobuhvatni i interdisciplinarni pristup.⁶ U stvari, meke pretnje lako mogu postati tvrde. Profit ostvaren ilegalnom migracijom je meka pretnja, ali ako se na primer taj profit koristi za finansiranje nezakonitih aktivnosti terorističkih organizacija, postaje tvrda pretnja.

Kulturna diplomatija

Kriza identiteta sa kojom se svet sve izraženije suočava uslovljava potrebu za definisanjem zajedničkih „vrednosnih potencijala“ kao temelja izgradnje nove strukture međunarodnih odnosa. U tom smislu, princip i formula „jedinstva u različitosti“ predstavljaju vrednosnu i metodološku matricu, čijoj se primeni teži u religioznoj, civilizacijsko-kulturnoj, političkoj, ekonomskoj i svakoj drugoj oblasti. Mnogi autori smatraju da bi se afirmacijom uticaja i prožimanjem različitih *civilizacija* i *kultura* mogla stvoriti kvalitativna osnova prevencije budućih sukoba i osmišljavanja zajedničkog hoda u budućnost.

Pojam kulturne diplomatije

Terminološka kovanica „kulturna diplomatija“ (*Cultural Diplomacy*) nastala je na anglosaksonskom govornom području u XX veku.⁷ Cilj kulturnog odeljenja Ministarstva spoljnih poslova Nemačke i Britanskog veća (*British Council*), osnovanih 1921. i 1935. godine, bio je unapređenje ugleda dveju država u inostranstvu preko promocije i afirmacije njihovog kulturnog identiteta. Međunarodnopravni status kulturne diplomatije regulisan je Bečkom konvencijom o diplomatskim (1961) i konzularnim (1963) odnosima.⁸ Ova „grana“ javne diplomatije doživljava renesansu svoga uticaja sredinom šezdesetih godina prošlog veka, kao jedan od značajnijih instrumenata ostvarenja nacionalnih interesa i spoljnopolitičkih ciljeva većih zemalja, kao instrument ili cilj međunarodnih (kulturnih) odnosa.⁹ Kulturnu diplomatiju trebalo bi razlikovati od „interkulturnog menadžmenta, marketinga u kulturi, intercivilizacijskog menadžmenta, kulture i

⁶ Kofi Annan, „AIDS is the real weapon of mass destruction“, *Africa Recovery*, United Nations News Releases, December 2003, <http://www.un.org>.

⁷ *Cultural Diplomacy*, Internet, <http://www.britannica.com/eb/topic-932308/cultural-diplomacy>. Izvorno se dovodi u vezu sa aktivnostima Britanca Vilijama Vilberforsa protiv ropstva u Zapadnoj Evropi i Americi u XVIII, kao i tekovinama i uticajem francuske kulture u XIX veku.

⁸ „Bečka konvencija o diplomatskim odnosima“ (Vienna Convention on Diplomatic Relations), <http://bgcentar.org.yu/documents/Becka%20konvencija%20o%20diplomatskim%20odnos%20ima.htm>; i „Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine“, u: Đorđe N. Lopičić (prir.), *Studije i ogleđi o konzularnim odnosima*, Beograd, 2006, str. 385–416.

⁹ Anthony Haigh, *Cultural Diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974.

komunikacije, interkulturalne komunikacije, medijske kulture, vizuelne kulture", itd.¹⁰ Njen predmet obuhvata pojmove kulturno-civilizacijskih, nacionalnih i državnih ideja, projekata i interesa.¹¹ Zato pojedini autori kulturnu diplomatiju doživljavaju kao „vrhunac diplomatije uopšte”.¹²

Kulturna diplomatija može se definisati kao diplomatska aktivnost odnosne zemlje koja se ostvaruje u oblasti i posredstvom kulture, sa ciljem ostvarenja njenih kulturno-civilizacijskih i nacionalno-državnih potreba i interesa. Unapređenje ugleda i položaja države u međunarodnim odnosima posebno se može ostvariti promocijom njene kulturne baštine, kao i razmenom kulturnih dobara. U užem smislu, kulturna diplomatija podrazumeva konkretnu aktivnost i komunikaciju (dijalog i ubeđivanje) diplomatskih subjekata, najčešće državnih predstavnika koji simbolizuju i rukovode ostvarenjem nacionalnih interesa odnosne zemlje. Naročito prilikom vođenja kulturne diplomatije trebalo bi razlikovati pojmove *otadžbine* (odlikuje je pre svega religiozni i kulturno-civilizacijski identitet), *nacionalnog interesa* i *državne vlasti*, koje danas na poseban način objedinjava i povezuje upravo kulturna diplomatija. Naime, svaka ozbiljna država u definisanju projekcija budućnosti i svojih strateških nacionalnih interesa polazi pre svega od sopstvenih civilizacijsko-kulturoloških vrednosti, temelja i potreba. Kulturna diplomatija je posebno značajan, „dubok” i složen aspekt javne diplomatije, koji obazrivo, dugoročno, strateški i interdisciplinarno treba osmišljavati, usmeravati i operacionalizovati. Trebalo bi poći od pretpostavke, cilja i interesa da se sopstveni kulturni identitet promovise i utemelji kao „organski” činilac međunarodnih (kulturnih) odnosa i saradnje. Pri tom je jasno da se kulturna diplomatija mora koristiti svim formalnim i neformalnim oblicima, metodima, sredstvima i kanalima javne diplomatije koje, međutim, stalno treba kreativno obogaćivati i prilagođavati posebnim potrebama kulturne diplomatije.

Položaj i ciljevi kulturne diplomatije uslovljeni su različitim spoljnopolitičkim prioritetima i interesima. U većim zemljama pripada joj važno mesto u ostvarenju strateških nacionalnih interesa, dok u drugima ima izraženije instrumentalne odlike i primese.¹³ Posebna uloga u

¹⁰ Slobodan Branković, *Istorija kultura i civilizacija – Kratak pregled*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2006, str. 8.

¹¹ Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, p. 11.

¹² Dr Nenad A. Vasić, „Kulturna diplomatija – prilog zasnivanju srpske kulturne diplomatije”, zbornik radova sa Međunarodne konferencije *Očuvanje i zaštita srpskog kulturnog i istorijskog nasleđa u inostranstvu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, jun 2009. godine.

¹³ Vasić navodi da se japanska vlada pre svega interesuje za kulturnu razmenu, dok Kina, Austrija, Švedska i Holandija na kulturnu diplomatiju gledaju kao na aspekt i instrument međunarodne kulturne politike. S druge strane, za Australiju, Kanadu, Veliku Britaniju i Singapur međunarodni kulturni odnosi (politika) jesu instrument kulturne diplomatije. U: Dr Nenad A. Vasić, *Kulturna diplomatija – prilog zasnivanju srpske kulturne diplomatije*, op. cit., str. 6.

stvaranju, razvoju i primeni kulturne diplomatije trebalo bi da pripada intelektualnoj i kulturnoj eliti.¹⁴

Kulturni diplomata (ataše) predstavlja centralnu tačku i uporište u operativnoj strukturi kulturne diplomatije. Njegova funkcija podrazumeva vođenje i usmeravanje kulturno-obrazovne saradnje (projekti, konferencije, seminari, studije, upoznavanje kulture i običaja i učenje jezika), najrazličitije oblike predstavljanja i podsticanje razmene kulturnih dobara (kulturno-umetničke manifestacije, festivali, izložbe, aukcije, itd.), kao i stvaranje institucionalnih pretpostavki i uporišta kulturnih aktivnosti zemlje u inostranstvu (kulturni centri i forumi).¹⁵ Zato obrazovni i profesionalni profil kulturnog diplomate (predstavnik) mora da podrazumeva širu interdisciplinarnu obuku i pripremu.

Modeli kulturne diplomatije

U spoljnoj politici Sjedinjenih američkih država (SAD) kulturnoj diplomatiji pripada posebno mesto. Ona zapravo predstavlja najznačajniji instrument strategije globalnog širenja uticaja ove zemlje putem promocije i korišćenja njenih „univerzalnih *meltingpot* vrednosti”, naročito u oblasti kulture.¹⁶ Američki stratezi ističu da naročito aktivno „kreativno izražavanje i razmena ideja” njihove zemlje kao rezultat može imati upoznavanje i uspostavljanje razumevanja i saradnje među narodima i državama.¹⁷ Tri ključne oblasti i pravca delovanja kulturne diplomatije SAD, posebno u razdoblju hladnog rata, bili su *film* (multimedijalna rasprostranjenost, razaranje stereotipa), *muzika* (univerzalni jezik, dominacija *hip-hopa*) i *literatura*.¹⁸ Upotreba *džeza* i *rokenrola* („internet šezdesetih”) u muzici (Luis Armstrong, Čarli Parker), kao i *ekspresionizma* u umetnosti i literaturi, bili su njeni najznačajniji instrumenti. Pomenuta američka strategija se u tom razdoblju paralelno primenjivala u oko devedeset zemalja sveta.¹⁹ Najnovije uporište američke kulturne diplomatije predstavlja promocija *Platforme za podršku umetnosti*, koju je u poslednjoj predizbornoj kampanji javno obznanio predsednik Barak

¹⁴ Za više informacija o ovoj temi pogledati: Milan Podunavac, *Politička kultura i politički odnosi*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2008.

¹⁵ Pogledati: Margaret J. Wyszomirski, Christopher Burgess, Catherine Peila, *International Cultural Relations: A Multi-country Comparison*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003.

¹⁶ Cynthia P. Schneider, *Diplomacy That Works: 'Best Practices' in Cultural Diplomacy*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003, p. 1.

¹⁷ Cynthia P. Schneider, „Cultural Diplomacy: Hard to define, but you'd know it if you saw it”, *The Brown Journal of Foreign Affairs*, fall/winter 2006, Vol. XIII, Issue 1, p. 192.

¹⁸ Primera radi, američki autori Sintija Šnajder (Cynthia P. Schneider) i Margaret Vizomirski (Margaret J. Wyszomirski) ukazuju na potencijal kulturne diplomatije da se „obraća emocijama”.

¹⁹ *Ibidem*.

Obama. Njen značajni deo posvećen je potrebi daljeg razvoja kulturne diplomatije zemlje.²⁰

I u spoljnoj politici današnje Rusije kulturnoj diplomatiji takođe pripada značajno mesto. Njome država nastoji da „popuni“ informativni prostor kvalitativno drugačijim sadržajima od onih koje promovise Zapad. Polazi se od strateški preoblikovane politikološke teze da bi u dugoročnoj perspektivi trebalo osmisliti i postupno primeniti novi oblik državnog uređenja u zemlji, koji bi počivao na kritici preovladavajuće teorije individualizma i promociji „kolektivnog (opšteg) dobra“, uz nadilaženje pukog „racionalizma“.²¹ Konceptija ima pravoslavno-hrišćansko izвориšte i utemeljenje, i polazi od potrebe i značaja reafirmacije uticaja porodice, Crkve i ostalih hrišćanskih vrednosti u društvu, kao antipoda globalnoj „zasićenosti“ sa kojom se svet suočava. Smatra se da iznete vrednosti imaju i univerzalni značaj, i da bi ih zbog toga i na tom polju trebalo aktivno promovisati.

Perspektive Srbije

Svetosavsko pomiriteljstvo i „pacifizam“ predstavljaju načelno-kvalitativno izвориšte i uporište srpske kulturne diplomatije u ponovnom nastajanju.²² Polazeći od te odrednice, prve srpske „kulturne“ diplomate bili su Mateja Nenadović,²³ Jovan Ristić,²⁴ Stojan Novaković,²⁵ Vuk Karadžić,²⁶ Dositej Obradović i vladika Petar Petrović Njegoš. Isto se odnosi i na tzv. *poete u fraku* krajem XIX i u prvoj polovini XX veka.²⁷ Postojanje jugoslovenskih državnih zajednica, naročito u drugoj polovini XX veka, uticalo je na marginalizaciju i postupni nestanak srpske kulturne diplomatije. U tom smislu se Srbija danas suočava sa izraženom potrebom ponovnog osmišljavanja i strateškog operacionalizovanja svoje kulturne diplomatije, zasigurno i pre svega na temelju svojih spomenika kulture u matici i inostranstvu koje UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) prepoznaje kao *kulturno nasleđe čovečanstva* ili univerzalne kulturne vrednosti. Ovo se posebno odnosi na manastire Stari

²⁰ *A Platform in Support of the Arts*, Internet, <http://www.BarackObama.com>.

²¹ *Projekat Rusija – Pouke iz prošlosti, poruke za budućnost*, knjiga II, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd, 2009, str. 433.

²² Teodosije Hilandarac, *Žitije svetog Save*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1990, str. 147.

²³ Bogdan Lj. Popović, *Istorija Ministarstva inostranih dela Srbije*, Službeni glasnik, Diplomatska akademija, Beograd, 2005, str. 9.

²⁴ Učestvovao u međunarodnim pregovorima na Berlinskom kongresu 1878. godine kada je Srbija stekla pravo na državnost.

²⁵ Mihailo Vojvodić, *Izazovi srpske spoljne politike (1791–1918) – ogledi i rasprave*, Istorijski institut Beograd, 2007, str. 212.

²⁶ Uticao na otvaranje Srpske kuće u Beču.

²⁷ Miodrag Mitić, *Poete u fraku*, Filip Višnjić, Beograd, 2002. Njihovi predstavnici bili su Ivo Andrić, Jovan Dučić, Milan Rakić, Rastko Petrović, Miloš Crnjanski, Branislav Nušić, Laza Kostić, Vojislav Ilić, Vojislav M. Jovanović Marabo, itd.

Ras sa Sopoćanima, Studenicu, Visoke Dečane, Pečku patrijaršiju, Bogorodicu Ljevišku i Gračanicu, kao i Arheološko nalazište Gamzigrad–Romuliana.²⁸ Deo pomenutih spomenika u srpskoj pokrajini Kosovu i Metohiji danas opstaje u uslovima veoma visokog stepena ugroženosti, iako im na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN zaštitu obezbeđuju misije UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*) i EULEKS (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo*) u Prištini. Iako postoje određeni pomaci, opšte stanje srpske kulturne baštine, posebno u inostranstvu, danas odlikuje nasleđena zapuštenost i odsustvo organizovanijeg nastupa državnih organa i dijaspore u njihovom lociranju, obnovi, zaštiti i razvoju.²⁹ U svemu manjkaju finansijska sredstva.

Srbija se zato suočava sa hitnom potrebom izrade i usvajanja *Nacionalne kulturne strategije*, i potom definisanja kulturne politike i kulturne diplomatije zemlje, kao važnog i uticajnog aspekta njene spoljne politike. Razvoj srpske kulturne diplomatije trebalo bi da počiva na strateški definisanim prioritetnim oblastima i konkretnim pravcima delovanja, određenim na osnovu analize i sinteze najvažnijih činilaca i determinanti: opštih spoljnopolitičkih prioriteta Srbije, geografske rasprostranjenosti i potencijala njene kulturne baštine u zemlji i inostranstvu, i specifičnih potreba prilikom nastupa u konkretnim slučajevima i pitanjima na terenu. Tu su i univerzalni i evropski strateški pravno-politički okviri, poput *Konvencije Uneska o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza*,³⁰ rezolucija Evropskog parlamenta iz 1974. i 2007. godine,³¹ kao i Ugovora o EU iz Mastroihta 1992.³² Zajednička kulturna politika Evropske unije danas predstavlja jedan od stubova njene spoljne politike i spoljnih odnosa. Takođe, trebalo bi adekvatno iskoristiti i postojeću regulativu Srbije na nivou dvostranih odnosa sa pojedinim evropskim zemljama: sporazume saveta ministara Srbije i Crne Gore sa vladama Češke i Mađarske Republike o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta, kao i Sporazum Vlada Republike Srbije i Slovačke o zaštiti ratnih grobova.³³

Zaključak

Zaštita, razvoj i promocija crkvenog i kulturno-istorijskog nasleđa Srbije na Kosovu i Metohiji predstavljaju prioritetne oblasti delovanja njene

²⁸ UNESCO, Internet, <http://www.kultura.sr.gov.yu/?jez=sc&p=542>.

²⁹ Vladimir Grečić, „Mesto srpske dijaspore u spoljnoj politici Srbije”, u: *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Edita Stojić Karanović, Slobodan Janković (prir.), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 364.

³⁰ UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, UN, Paris, 20. 10. 2005.

³¹ Zahtevaju saradnju članica Zajednice u kulturnoj sferi i zaštiti evropskog kulturnog nasleđa.

³² Prepoznao suštinski kvalitativni potencijal kulture u procesu evropskih integracija.

³³ Videti: Hasiba Hrustić, „Zaštita kulturno-istorijskog nasleđa Srbije u svetlu saradnje sa EU”, zbornik radova sa Međunarodne konferencije *Očuvanje i zaštita srpskog kulturnog i istorijskog nasleđa u inostranstvu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, jun 2009.

kulturne diplomatije, u meri u kojoj se i sama bude razvijala. Budući da srpska kulturna dobra u pokrajini predstavljaju *kulturna dobra čovečanstva* koja u sebi objedinjavaju i pitanja versko-kulturnog i državnog identiteta zemlje, Srbija u njima poseduje potencijal i uporište legitimnog delovanja u složenim međunarodnim prilikama i preplitanjima interesa na KiM. U tom kontekstu, javna (posebno kulturna) diplomatija zemlje trebalo bi da podrazumeva intenzivne i sveobuhvatne aktivnosti usmerene u pravcu univerzalne promocije svih srpskih duhovnih, crkvenih i kulturnih vrednosti u Pokrajini, na nivou njenih višestраниh i dvostranih odnosa u međunarodnim odnosima. To bi moglo imati pozitivne uticaje na preoblikovanje još uvek negativnog svetskog javnog mnjenja. Ovakav nastup bio bi u potpunoj saglasnosti i sa težnjama pomenute Rezolucije Evropskog parlamenta iz 2007, odnosno nove evropske kulturne strategije za razdoblje 2007–2013. U tom smislu trebalo bi ostvariti koordinaciju aktivnosti nadležnih ministarstava i organa Srpske pravoslavne crkve (SPC), posebno imajući u vidu uslove novog „sukoba civilizacija“ u XXI veku.

Regionalni pristup i pravac delovanja srpske kulturne diplomatije trebalo bi da podrazumeva zaštitu srpske kulturne baštine u Mađarskoj, Rumuniji, Hrvatskoj³⁴ i Albaniji.³⁵ U tom smislu prvo bi trebalo identifikovati i utvrditi lokacije porušenih i nestalih spomenika kulture u razdoblju posle Drugog svetskog do danas, posebno u Hrvatskoj i Albaniji. Posebne aktivnosti trebalo bi preduzeti u BiH, Crnoj Gori i Makedoniji, imajući u vidu okolnosti postojanja i potencijalnog otvaranja „novih kulturnih frontova“ u ovim zemljama.

Informativna diplomatija

Diplomatija i internet društvo

Razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija utiče i na razvoj diplomatije i njene srži – pregovaranja. Kako bi se narastajući problemi u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima efikasnije rešavali, diplomate moraju sve više da koriste računare, „inteligentne programe“ i internet tehnologije. Time je stvorena osnova za razvoj novog vida diplomatije – *elektronske*, koju će pre svega odlikovati brzina odlučivanja, brže zaključivanje sporazuma, povećana bezbednost diplomata i smanjenje troškova diplomatskih misija.

³⁴ Pogledati: Filip Škiljan, „Stanje objekata Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj“, zbornik radova sa Međunarodne konferencije *Očuvanje i zaštita srpskog kulturnog i istorijskog nasleđa u inostranstvu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, jun 2009.

³⁵ Za više informacija videti: Zorana Miljević, „Očuvanje pravoslavnog kulturnog nasleđa Srbije kroz ostvarivanje verskih sloboda: neophodnost sagledavanja položaja SPC u Mađarskoj i Rumuniji“, zbornik radova sa Međunarodne konferencije *Očuvanje i zaštita srpskog kulturnog i istorijskog nasleđa u inostranstvu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, jun 2009.

Preventivna diplomatija i korišćenje „mekih“ instrumenata bezbednosne politike predstavljaju važna sredstva u rešavanju problema. Istorija je, međutim, prepuna primera neuspeha preventivne diplomatije koji su, neretko, rezultirali izbijanjem sukoba. U takvim slučajevima, rezultat pregovora zavisio je od brzine u odlučivanju. Brzina u nastupu često predstavlja egzistencijalno pitanje od kojeg zavise mir i/ili rat. Razvoj savremenih tehnologija doneo nam je i „konferencijske pozive“ (*conferences calls*), koji su veoma brzo našli upotrebu u svrhu diplomatskog pregovaranja. Na ovaj način možemo u tim pregovarača uvrstiti ne samo iskusne diplomate već i eksperte (*thinktanks*), stvoriti najadekvatniji tim bez obzira na mesto i vreme, i time pravovremeno odgovoriti na izazove pregovora.

Sa druge strane, internet je danas komunikacijska osnova savremenog društva, koju bi svakako trebalo iskoristiti i u diplomatiji. Potrebno je više koristiti internet prostor ne samo u funkciji promene slike o našoj zemlji, već i lakšeg upravljanja problemima. Internet programi kao što su „tviter“ i „fejsbuk“ (*Tweeter, Facebook*) najpoznatiji su instrumenti koji se koriste sa tom svrhom. Obaveza poznavanja veštine rukovanja kompjuterima, odnosno održavanja elektronskih veza sa kolegama širom sveta, danas su obaveze svakog diplomate. Diplomatska praksa činjeničnog izveštavanja i telekopiranja dokumenata danas je prevaziđena, što možemo slikovito objasniti pojavom Vikiliksa.

Trebalo bi uzeti u obzir i sistem KOREU (*COREU – Correspondence Européenne*) koji se koristi u Evropskoj uniji za razmenu informacija i oblikovanje planova u okviru Zajedničke spoljne i bezbednosne politike. Sva ministarstva spoljnih poslova država članica, Sekretarijat Saveta i Komisija međusobno su povezani. U ovom sistemu godišnje se razmeni oko 13.000 elektronskih dopisa. Po pravilu, država koja drži rotirajuće predsedništvo generiše veći broj elektronskih dopisa u ovom sistemu. Sistem KOREU se brzo razvio u odličnu informacionu mrežu, važno sredstvo za koordinaciju i operativni *instrument* za izradu izveštaja i upućivanje demarša. Naravno, uporedo sa ovim sistemom i dalje postoji sistem elektronske pošte. U mnogim oblastima spoljnopolitičke saradnje radnih grupa pregovori se sprovode upravo na ovaj način. Radne grupe sastaju se u manje- više pravilnim razmacima u Briselu, ali između sastanaka, oni kontaktiraju u okviru KOREU sistema, ili manje formalno, elektronskom poštom, pripremajući nacrt koji će utvrditi predsednik grupe. Kada se ponovo sastanu, već postoji u priličnoj meri dogovoren tekst koji se usvaja u direktnoj diskusiji. Pregovaranjem putem interneta isključujemo mogućnost „emotivne buke“, pa se diplomate lakše koncentrišu na sadržaj i suštinu. Pisana komunikacija smanjuje nivo nesporazuma, formulacije u tekstu su tačnije i lucidnije, a sve verzije dogovora, revizija ili predloga ostaju trajno arhivirane.

Hiperveze

Uz dalji napredak IT tehnike, korišćenje hiperveze u izveštajima i informativnim beleškama sigurno će se dodatno razvijati. Hiperveze mogu da dovedu čitaoca do konkretnih dokumenata ili drugih srodnih izveštaja.

Ova tehnika, kada bude u potpunosti prihvaćena, imaće značajan reformski potencijal u pogledu formata izveštavanja i razmene informacija. Na ovaj način biće olakšani arhiviranje i pristup podacima i ugovorima, pa će greške kao što je isticanje ugovora za luku u Solunu, biti sasvim onemogućene.

Internet stranice

Većina stranih ministarstava i pojedinačnih misija danas održava svoje internet prezentacije. One sadrže važne informacije, na primer predstavljanje ministarstava, fotografije i biografije, adrese ambasada i njihovo radno vreme, kao i informacije o konzularnim i drugim problemima i pitanjima. Internet stranice mogu da sadrže i hiperveze, kulturnu ili ekonomsku diplomatiju (statistiku, arhivske izvore), korisne linkove i interaktivne programe koji generišu interes u spoljnoj politici (ankete, internet razgovor (*web chat*) sa ministrom, itd.). Internet stranice mogu imati i važnu funkciju u predstavljanju jedne zemlje, što je tradicionalna funkcija diplomatije.

Primeri informativne diplomatije

U pomenutom Strateškom okviru javne diplomatije SAD za 2010. godinu (*Public Diplomacy 2010 Strategic Framework*), detaljno je opisana važnost javne diplomatije i uticaj „meke moći“ na strateške bezbednosne interese SAD. U stvaranju strategije „potkopavanja“ ekstremističkih osećanja u zemlji država pokušava da „uspostavi norme i pravila oko kojih drugi akteri akcije konvergiraju“.³⁶ Iako Naj (*Joseph Nye*) prepoznaje meku moć u kulturi države i bez strukturirane misije, „meka“ moć ima veći uticaj uz pomoć ciljanih poruka.³⁷ Ciljane poruke, pogotovo one koje utiču na poništavanje štetnih poruka suprotne strane, predstavljaju važan instrument u obezbeđivanju društvene moći a samim tim i povećanju bezbednosti.

Drugi primer vezan je bliže za ekonomsku moć („lepljiva moć“). Francuska troši ogromne količine novca kako bi putem brižljivo odabranih informacija održala prisustvo u svojim bivšim kolonijama. Retko ćemo videti da neko u, recimo, Maroku, ne govori francuski. Ulaganja u francusku kulturu, jezik, restorane, film i francuska preduzeća kroz programe javne diplomatije obezbeđuju kontinuirano prisustvo i značaj Francuske u ovim zemljama, koji doprinose povećanju njene „meke moći“ u odnosu na zemlju. Ovaj program javne diplomatije usmeren je na povećanje francuske društvene moći, što samim tim povećava ekonomsku hegemoniju u trgovini francuskih preduzeća u Maroku. U ovom slučaju diplomatija neposredno utiče na ekonomiju i rast zemlje.

³⁶ Internet, http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/PD_US_World_Engagement.pdf, Pristup mart 2011.

³⁷ Joseph Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, Harvard University Press, 1990, p. 35.

Korišćenje tajnih informacija u diplomatiji

Diplomatija je tesno povezana i sa špijunažom i prikupljanjem obaveštajnih podataka. Ambasade su osnova i za diplomate i obaveštajce, a neke diplomate, po vokaciji, pokušavaju da dođu do podataka koji se po pravilu drže u tajnosti. Na primer, posao vojnih atašea podrazumeva i upoznavanje sa vojnim stanjem u zemlji prijema, uz prikupljanje što većeg broja informacija. Informacije prikupljene obaveštajnim radom igraju sve važniju ulogu u diplomatiji. Ugovori o kontroli naoružanja bili bi besmisleni da nema izviđačkih satelita i agenata za praćenje. Informacije dobijene obaveštajnim radom su korisne u skoro svim oblicima diplomatije, od trgovinskih sporazuma do graničnih sporova.

Diplomatija malih zemalja

Diplomatija malih zemalja dobija sve veće mesto u diplomatskim studijama i međunarodnim odnosima. Usled globalizacije, problemi i diplomatski načini rešavanja problema, ali i sukoba velikih i malih zemalja, sve se više razlikuju. Male države naročito su pogođene dešavanjima koja se odigravaju preko njihovih granica, kao što su klimatske promene, voda, bezbednost i promene u globalnoj ekonomiji. Diplomacija je glavno sredstvo kojim male države dobijaju mogućnost da se njihovi ciljevi čuju u globalnoj areni. Ovi faktori znače da male države imaju snažan podsticaj da podrže međunarodnu saradnju. Ali, s obzirom na to da raspolažu ograničenim resursima, sprovođenje efektivne diplomatije predstavlja jedinstven izazov za male države.³⁸

Pored redovnih diplomatskih oblika koje smo pomenuli, veliku ulogu imaju i službenici specijalizovanih ministarstava. Ovaj proces „diplomatazije“ resornih ministarstava u Evropskoj uniji već je odmakao. Na primer, o međunarodnim finansijskim pitanjima pregovaraju ministri finansija, a ne diplomate. Zatim često ministri spoljnih poslova putuju sa predstavnicima drugih ministarstava, recimo pravde ili privrede ili turizma. U mnogim zemljama sve više se razvijaju male diplomatske službe resornih ministarstava poljoprivrede, finansija, trgovine, transporta, itd. Ovo je očigledan trend i nužno je da se resorna ministarstva obuče da učestvuju u diplomatskim procesima.

Kao novi akteri sve više se pojavljuju predstavnici lokalnih vlasti i regiona. Mnogi evropski regioni imaju svoje predstavnike u Briselu. Ove „male“ diplomatije pregovaraju o pitanjima kao što su pristup fondovima, prekogranična saradnja, saradnja u oblasti kulture, u oblasti saobraćaja i slično.

Nevladine organizacije su sve uticajnije u diplomatiji, što se jasno vidi tokom pregovora o klimatskim promenama. Nevladine organizacije

³⁸ Michael Corgan, „Small State Diplomacy“, *e-International Relations*, Internet, <http://www.e-ir.info/?p=549l>, pristup maj 2011.

pokušavaju da se u međunarodnim telima čuje glas svih onih čiji se interesi ne mogu čuti kroz tradicionalne diplomatske kanale.

Za mnoge posmatrače, moderna sredstva elektronske komunikacije predstavljaju najočiglednije strukturalne promene u sredini u kojoj rade diplomate.³⁹

Diplomate moraju i dalje da koriste posebne poverljive kontakte, i empatiju koju su razvili *vis-à-vis* kod države prijema i njene političke klase kako bi podneli izveštaj o dugoročnim trendovima, analizu događaja i, još važnije, kako bi predložili modalitete za reakciju, opisali scenarija za budući razvoj – ali i otvoreno upozorili kada ova dešavanja postanu nepovoljna ili čak opasna za interese njihove zemlje. Diplomata mora imati hrabrosti kada je nosilac loših vesti, ali i neophodni integritet da koristi svoja saznanja kako bi dao tačnu analizu eventualnih problema za buduće interese svoje zemlje.

Na prvi pogled sve ovo izgleda kao da informacione tehnologije ne utiču mnogo na diplomatiju, i da bi zbog svoje specifične prirode diplomatija trebalo da se opire promenama. U izvesnoj meri ovo je tačno, jer je diplomatska prepiska i dalje poverljiva, ali i zbog specifičnog značaja vremenskog faktora u diplomatskoj proceduri. U diplomatiji, verovatno više nego u drugim profesijama, brza odluka nije uvek najbolje rešenje. Što je najvažnije, međutim, trebalo bi imati u vidu da je – opet u diplomatiji više nego u drugim profesijama – ljudski faktor od velikog značaja. Lični kontakti, stručnost i iskustvo osoblja, diplomatska procedura, koja nije nužno brza, nastaviće da utiču na donošenje diplomatskih odluka.⁴⁰

Zaključak i perspektive

Naša zemlja nema ni velike resurse ni veliku finansijsku ni vojnu moć da bi parirala velikim zemljama, ali ima probleme globalne prirode. Pitanje gubitka dela teritorije (ne samo Kosova i Metohije, već i Vojvodine i Sandžaka), opasnost od terorizma i problem zagađenja okoline prisutni su i na našoj teritoriji. Upravo zato potrebno je pokazati mobilnost i spremnost za prihvatanje i korišćenje promena u tehnološko-informativnoj oblasti. Ovo se posebno odnosi na diplomatiju, koja mora biti funkcionalnija i operativnija. Uz pomoć „globalne mreže” i IT instrumenata možemo smanjiti troškove putovanja diplomata, popraviti imidž zemlje, brže reagovati u pregovorima. Na ovaj način formalna diplomatija bila bi rasterećenija i funkcionalnija.

³⁹ Richard Burt, Olin Robinson, *Reinventing Diplomacy in the Information Age*, CSIS Report Washington 1998 (www.csis.org/ics/dia/final.html).

⁴⁰ Jovan Kurbalija, „Diplomacy in: the Age of Information Technology”, in Jan Melissen (ed): *The Innovation of Diplomatic Practice*, Palgrave, New York, 1999, p. 171.

Bibliografija

1. Annan, Kofi, "AIDS is the real weapon of mass destruction", Africa Recovery, United Nations News Releases, December 2003, <http://www.un.org>.
2. Annan, Kofi, "Secretary General's address to the UN General Assembly", 23 September 2003, New York. Stalna internet adresa: <http://www.un.org>.
3. Bound, Kirsten, Briggs, Rachel, Holden, John, Jones, Samuel, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007.
4. Branković, Slobodan, *Istorija kultura i civilizacija – Kratak pregled*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2006.
5. Golubović, Vidoje, *Očuvanje i zaštita srpskog kulturnog i istorijskog nasleđa u inostranstvu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010. godine.
6. Haigh, Anthony, *Cultural Diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974.
7. Hilandarac, Teodosije, *Žitije svetog Save*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1990.
8. Lopičić, Đorđe N. (prir.), *Studije i ogledi o konzularnim odnosima*, Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2006.
9. McClellan, Michael, "Public diplomacy in the context of traditional diplomacy", presentation on Vienna Diplomatic Academy, 14 October 2006.
10. Melissen, Jan (ed), *The Innovation of Diplomatic Practice*, Palgrave, New York, 1999.
11. Mitić, Miodrag, *Poete u fraku*, Filip Višnjić, Beograd, 2002.
12. Nye, Joseph, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, Harvard University Press, 1990.
13. Podunavac, Milan, *Politička kultura i politički odnosi*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2008.
14. Popović, Bogdan Lj., *Istorija Ministarstva inostranih dela Srbije*, Službeni glasnik, Diplomatska akademija, Beograd, 2005.
15. Schneider, Cynthia P., "Cultural Diplomacy: Hard to define, but you'd know it if you saw it", *The Brown Journal of Foreign Affairs*, fall/winter 2006, Vol. XIII, Issue 1.
16. Schneider, Cynthia P., *Diplomacy That Works: 'Best Practices' in Cultural Diplomacy*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003.
17. Stojić Karanović, Edita, Janković, Slobodan (prir.), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008.
18. Vojvodić, Mihailo, *Izazovi srpske spoljne politike (1791–1918) – ogledi i rasprave*, Istorijski institut, Beograd, 2007.
19. Wyszomirski, Margaret J., Burgess, Christopher, Peila, Catherine, *International Cultural Relations: A Multi-country Comparaison*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003.
20. Zakaria, Fareed, "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, November–December 1997.

Internet izvori:

1. *A Platform in Support of the Arts*, Internet, <http://www.BarackObama.com>.

2. *Cultural Diplomacy*, Internet, <http://www.britannica.com/eb/topic-932308/cultural-diplomacy>.
3. Michael Corgan, „Small State Diplomacy”, *e-International Relations*, Internet: <http://www.e-ir.info/?p=5491>, pristup maj 2011.
4. Richard Burt and Olin Robinson, *Reinventing Diplomacy in the Information Age*, CSIS Report Washington 1998 (www.csis.org/ics/dia/final.html).
5. UNESCO, Internet, <http://www.kultura.sr.gov.yu/?jez=sc&p=542>.

Marko NIKOLIĆ, Ph.D.
Mina ZIROJEVIĆ, Ph.D.

CULTURAL AND INFORMATION DIPLOMACY: A VIEW FROM THE SERBIAN PERSPECTIVE

ABSTRACT

Cultural and Information Diplomacy are considered an important and influential aspect of contemporary Public Diplomacy, what is proved by the diplomatic practice of the most developed countries. Serbian Cultural Diplomacy is in the process of restore-making based on important qualitative pillars and capacities. Its purpose is to support the achievement of the national interest in the Region, Europe and the International Community. Within that context Information Diplomacy has also a special place, conditioned by the need to be transformed in a more operational and economical direction.

Key words: diplomacy, culture, media, information, security, globalization.